
ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 331:504

DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.1-52.2.27>

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ВИМОГ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ТЕРИТОРІЇ ЖИТОМИРСЬКОЇ ТА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Герасимчук Л.О.¹, Пацева І.Г.¹, Валерко Р.А.¹, Малиновська В.В.², Луньова О.В.¹

¹Державний університет «Житомирська політехніка»

вул. Чуднівська, 103, 10005, м. Житомир

²Поліський національний університет

бульв. Старий, 7, 10008, м. Житомир

gerasim4uk@ukr.net

Здійснено аналіз та оцінка державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, що проводився Державною екологічною інспекцією Поліського округу на території Житомирської та Рівненської областей. Інформаційною базою досліджень стали матеріали Державної екологічної інспекції Поліського округу щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) за січень-грудень 2022 року. Протягом 2022 р. інспекторами Державної екологічної інспекції Поліського округу перевірено 182 об'єкти державного нагляду (85 – планово), проведено 855 перевірок (з них 19,5% у сфері поводження з відходами і 19,2% – у сфері водних ресурсів), з переважанням позапланових заходів (57,4%). Складено 2308 протоколів (70,7% (1632 од.) – в результаті позапланових заходів), притягнуто до адміністративної відповідальності 2284 особи. У трійку лідерів за кількістю складених протоколів увійшли сфери поводження з відходами – 610 од. (71,3%), рослинний світ – 499 од. (58,4%), рибні ресурси – 407 од. (47,6%). Із 631,183 тис грн накладених штрафів стягнуто 609,824 тис. грн (96,6%). Зафіксовано 73 випадки порушень, відкрито 32 провадження, лідируючою є сфера рослинного світу. 22 матеріали передані до прокуратури на суму збитків 4564,334 тис. грн, з них за результатами планових заходів – 5 на суму 490,381 тис. грн. 39 заявлених позовів – 5 у сфері водних ресурсів на суму 1606,547 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків – 330887,896 тис. грн (97,8% нанесені невідомими особами), лише 0,36% розраховані за результатами планових заходів контролю (з них 2/3 – у сфері земельних ресурсів), з позапланових 69,4% належить сфері земель водного фонду. Пред'явлено 168 претензій на суму 7177,353 тис. грн, стягнуто – 147 на суму 5369,771 тис. грн (у т.ч. в добровільному порядку – 51%), поданий позов до суду для прийняття рішення про припинення діяльності. В частині виявлених порушень, розрахованих збитків та пред'явлених претензій позапланові заходи державного нагляду виявилися більш ефективними, ніж планові. *Ключові слова:* планові та позапланові заходи державного нагляду, ресурсні сфери, протоколи, штрафи, збитки, претензії та позови.

State supervision of compliance with the requirements of the environmental protection legislation in the territory of the territory of the Zhytomyr and Rivne regions. Herasymchuk L., Patseva I., Valerko R., Malinovska V., Lunova O.

The analysis and assessment of state supervision (control) of compliance with the requirements of environmental legislation, which was carried out by the State Environmental Inspection of the Polissky District in the territory of Zhytomyr and Rivne regions, was carried out. The materials of the State Environmental Inspection of the Polissky District regarding the implementation of state supervision (control) measures for January-December 2022 became the information base of the research. During 2022, inspectors of the State Environmental Inspection of the Polissky District inspected 182 objects of state supervision (85 – planned), 855 inspections were carried out (of which 19.5% were in the field of waste management and 19.2% were in the field of water resources), with a predominance of unscheduled events (57.4%). 2,308 protocols were drawn up (70.7% (1,632 units) – as a result of unplanned measures), 2,284 persons were brought to administrative responsibility. In the top three in terms of the number of completed protocols, the spheres of waste management were included – 610 units (71.3%), plant life – 499 units (58.4%), fish resources – 407 units (47.6%). Of the 631,183 thousand UAH of imposed fines, 609,824 thousand UAH (96.6%) were collected. 73 cases of violations were recorded, 32 proceedings were opened, the leading one being the field of flora. 22 materials were handed over to the prosecutor's office in the amount of damages of UAH 4,564,334,000, of which 5 in the amount of UAH 490,381,000 resulted from planned measures. Of the 9 claims filed, 5 are in the field of water resources in the amount of UAH 1,606,547,000. The total amount of calculated losses is UAH 330,887,896 thousand (97.8% were caused by unidentified persons), only 0.36% were calculated based on the results of planned control measures (2/3 of them in the field of land resources), out of unplanned 69.4% belongs to the field of water fund lands. 168 claims in the amount of UAH 7,177.353 thousand were presented, 147 were collected in the amount of UAH 5,369.771 thousand (including voluntarily – 51%), a lawsuit was filed in court to make a decision on the termination of activity. In terms of detected violations, calculated damages and presented claims, unscheduled measures of state supervision turned out to be more effective than planned ones. *Key words:* planned and unplanned measures of state supervision, resource areas, protocols, fines, damages, claims and lawsuits.

Постановка проблеми. Нераціональне та виснажливе використання природних ресурсів, прогресуюче забруднення компонентів довкілля протягом довго часу спричинили значні виклики, які з кожним днем зростають і ускладнюються, загрожуючи довкіллю та здоров'ю людини [1–3, 6–10]. Саме для вирішення екологічних проблем, спричинених господарською діяльністю, урядом прийняті відповідні законодавчі акти, спрямовані на збереження, захист та відтворення природних ресурсів та навколишнього середовища. Результативність системи управління можна оцінити з точки зору того, наскільки суб'єкти-забруднювачі дотримуються своїх зобов'язань в частині відповідності природоохоронному законодавству, тобто за результатами державного нагляду. Основне призначення державного нагляду є запобігання екологічним порушенням – зобов'язанням, спрямованим на захист навколишнього середовища.

Актуальність дослідження. Через законодавство, в тому числі й екологічні норми, держава здійснює контроль за поведінкою громадян та суб'єктів господарської діяльності, які становлять ризик для навколишнього середовища. Такий контроль виникає з потреби держави втручатися в життя суспільства, встановлювати обмеження на використання навколишнього середовища, щоб змусити дотримуватися природоохоронного законодавства. Державний нагляд, відповідно Закону України від 05.04.2007 № 877-V, являє собою діяльність щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства та забезпечення інтересів суспільства. Державний нагляд як частина екологічного управління потребує оцінки його результативності, адже ефективне та дієве екологічне регулювання приносить величезні переваги суспільству. Основна роль у контролі за дотриманням вимог природоохоронного законодавства належить Державній екологічній інспекції України та її територіальним та міжрегіональним органам, в тому числі й Державній екологічній інспекції Поліського округу.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження виконувалось в рамках науково-дослідної роботи «Еколого-соціальна оцінка стану сільських селітебних територій у контексті сталого розвитку» (державний реєстраційний №: 0120U104233). Результати дослідження можуть бути використані для визначення ефективності роботи органів державного нагляду щодо реагування на порушення, що дозволить зробити висновки про стан забезпечення екологічної безпеки на території, де виконує свої повноваження Державна екологічна інспекція Поліського округу, виявити проблемні аспекти і запропонувати шляхи їх вирішення; для оптимізації роботи органів державного нагляду та досягнення більш високої якості контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного нагляду за дотриманням

екологічних вимог суб'єктами господарювання широко висвітлена в науковій літературі. Зокрема, питання роботи інспекцій, їх ефективної ролі, у т. ч. й у модернізації промислової структури досліджені Xu F. та ін. (2020), Wang J. та ін. (2022), Wang B. та ін. (2022), дотримання природоохоронного законодавства як конкурентної переваги вивчали Singh S. та Rajamani S. (2003), Dechezleprêtre A. та Sato M. (2017), його вплив на ефективність діяльності виробничих компаній – Decker C.S. та Pope C.R. (2005), Shaohong M. та ін. (2022), їх екологічну стійкість – Sendawula K. та ін. (2021), а також продуктивність – Lah L. та Kotnik Ž. (2022). Безпосередні результати державного нагляду у сферах охорони, захисту, використання та відтворення лісів, а також поводження з відходами викладені у працях Герасимчук Л. та ін. (2022, 2023), використання об'єктів природно-заповідного фонду – Валерко Р.А. та ін. (2022), атмосферного повітря – Xu F. та ін. (2020).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття та новизна досліджень. Наявні дослідження недостатньо висвітлюють питання висвітлення результатів та оцінки державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог природоохоронного законодавства на території Житомирської та Рівненської областей, що й обумовило мету наших досліджень.

Методологічне значення. Інформаційною базою досліджень стали офіційні матеріали Державної екологічної інспекції Поліського округу щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) за січень-грудень 2021 року.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2022 р. інспекторами Державної екологічної інспекції Поліського округу перевірено 182 об'єкти державного нагляду, з них 85 – планово та 76 – позапланово (рис. 1). Загальна кількість складених актів перевірок – 182.

За ступенем ризику провадження господарської діяльності планово було перевірено 85 суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику, позапланово – 75 з високим та 1 з середнім ступенем ризику.

Підставами для проведення позапланових перевірок стали звернення суб'єктів господарювання (5 випадків) (5,8%), перевірка виконання приписів, рішень, додержання вимог природоохоронного законодавства (67 випадків) (77,9%) та звернення фізичних осіб (14 випадків) (16,3%).

Протягом 2022 р. інспекторами Державної екологічної інспекції Поліського округу було проведено 855 перевірок. В розрізі сфер контролю найбільше перевірок здійснено у галузях поводження з відходами та хімічними речовинами (19,5%) і водних ресурсів (19,2%) (рис. 1).

Серед заходів державного нагляду, проведених у 2022 р., в цілому переважали позапланові – 491,

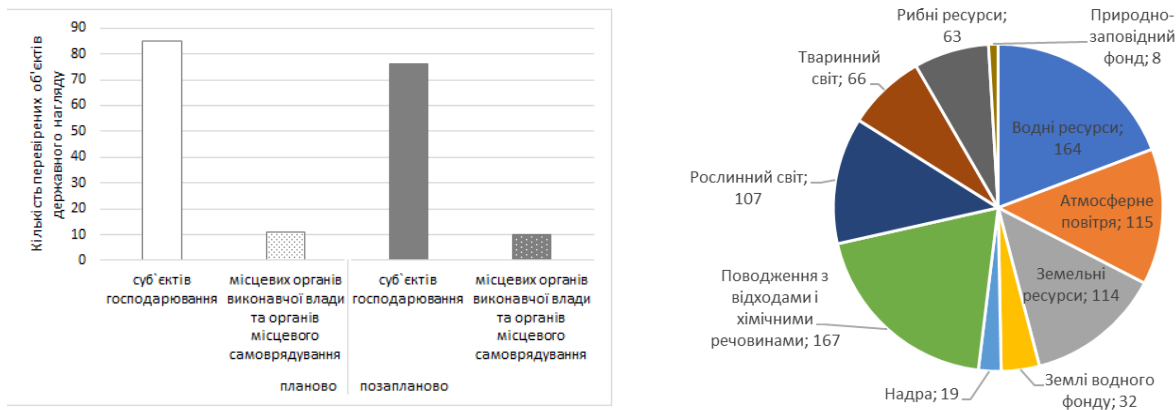

Рис. 1. Кількість об'єктів державного нагляду, що підлягали перевірці та розподіл в розрізі сфер контролю

частка яких становила 57,4%. За окремими сферами контролю співвідношення планових і позапланових заходів державного нагляду відрізнялося: у сфері рибних ресурсів позапланові заходи становили 95,2% (60 із 63), рослинного світу – 94,4% (101 із 107), тваринного світу – 78,8% (52 із 66), земель водного фонду – 68,8% (22 із 32), надр – 57,9% (11 із 19) проведених перевірок. У решті сфер державного нагляду переважали планові заходи контролю: атмосферне повітря – 64,3% (74 із 115), природно-заповідний фонд – 62,5% (5 із 8), поводження з відходами і хімічними речовинами – 58,1% (97 із 167), земельні ресурси – 56,1% (64 із 114), водні ресурси – 50,6% (83 із 164) (рис. 2).

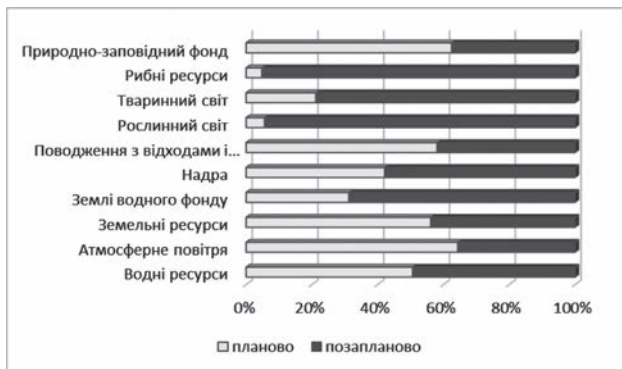

Рис. 2. Співвідношення планових і позапланових заходів державного нагляду у розрізі сфер контролю

За результатами проведених заходів контролю у 2022 р. було складено 2308 адміністративних протоколів, з них 70,7% (1632 од.) – за результатами позапланових заходів, притягнуто до адміністративної відповідальності 2284 особи. У трійку лідерів за кількістю складених протоколів увійшли сфери поводження з відходами і хімічними речовинами – 610 одиниць (або 71,3%), рослинний світ – 499 одиниць (або 58,4%), рибні ресурси – 407 одиниць (або 47,6%). У всіх сферах контролю, за виключенням сфери атмосферного повітря, лівова частка прото-

колів була складена за результатами позапланових заходів. У розрахунку на одну перевірку найбільше протоколів було складено у сфері рослинного світу (планово) та рибних ресурсів (позапланово).

Із загальної суми накладених штрафів у 631,183 тис грн стягнуто 609,824 тис. грн (96,6%), з них за результатами планових заходів – 159,576 тис. грн із 155,086 тис. грн, позапланових заходів – 450,248 тис. грн із 476,097 тис. грн. В розрізі сфер контролю 102,8% було стягнуто у галузі водних ресурсів (з них планово – 24,646 тис. грн із 22,916 тис. грн, позапланово – 19,975 тис. грн із 20,502 тис. грн), 102% – у сфері атмосферного повітря (з них планово – 12,206 тис. грн із 13,566 тис. грн, позапланово – 13,974 тис. грн із 12,104 тис. грн), 80,5% – у сфері земельних ресурсів (з них планово – 4,25 тис. грн із 4,59 тис. грн, позапланово – 9,418 тис. грн із 12,393 тис. грн), 144,9% – у сфері земель водного фонду (з них планово – 4,42 тис. грн із 2,210 тис. грн, позапланово – 2,38 тис. грн із 2,482 тис. грн), 28,6% – у сфері надр (з них позапланово – 0,17 тис. грн із 0,595 тис. грн), 105,1% – у сфері поводження з відходами і хімічними речовинами (з них планово – 78,989 тис. грн із 74,885 тис. грн, позапланово – 72,76 тис. грн із 69,496 тис. грн), 91,3% – у сфері рослинного світу (з них планово – 18,235 тис. грн із 20,519 тис. грн, позапланово – 285,566 тис. грн із 312,273 тис. грн), 101,6% – у сфері тваринного світу (з них планово – 16,83 тис. грн із 16,4 тис. грн, позапланово – 21,988 тис. грн із 21,825 тис. грн), 98,3% – у сфері рибних ресурсів (з них позапланово – 23,507 тис. грн із 23,917 тис. грн), 100% – у сфері природно-заповідного фонду (з них позапланово – 0,510 тис. грн).

Зафіксовано 73 випадки порушень (69 з них за результатами позапланових заходів), по яким передано матеріали до правоохоронних органів, відкрито 32 кримінальних проваджень (31 з них за результатами позапланових заходів) (рис. 9). Беззаперечним лідером як за кількістю випадків порушень (29 за результатами позапланових заходів), так і за кількістю

відкритих кримінальних проваджень (1 за результатами планових та 12 – за результатами позапланових заходів контролю) є сфера рослинного світу. Також в результаті проведених позапланових перевірок було відкрито 6 кримінальних проваджень у сфері надр, 5 – у сфері водних ресурсів, 3 – у сфері земельних ресурсів, по 2 – у сферах атмосферного повітря та рибних ресурсів, 1 – у сфері земель водного фонду.

22 матеріали передані до органів прокуратури для представництва інтересів держави в судах на загальну суму збитків 4564,334 тис. грн, з них за результатами планових заходів – 5 на суму 490,381 тис. грн (по 2 у сферах атмосферного повітря та земельних ресурсів на суму 92,843 тис. грн та 291,079 тис. грн відповідно та 1 – у сфері рослинного світу на суму 106,459 тис. грн), позапланових – 17 на суму 4073,953 тис. грн (89,3% загальної суми збитків) (13 у сфері водних ресурсів на суму 2114,071 тис. грн, 3 – у сфері рослинного світу на суму 1653,592 тис. грн та 1 – у сфері земельних ресурсів на суму 306,29 тис. грн). З 9 заявлених позовів органами прокуратури за поданими матеріалами на загальну суму збитків 2510,091 тис. грн за результатами позапланових заходів – 7 на суму 2337,916 тис. грн (з них 5 у сфері водних ресурсів на суму 1606,547 тис. грн та 2 – у сфері рослинних ресурсів на суму 731,369 тис. грн).

Загальна сума розрахованих збитків становила 330887,896 тис. грн, у т.ч. нанесених невідновленими особами – 323708,546 тис. грн (97,8%). Із загальної суми збитків лише 0,36% були розраховані за результатами планових заходів державного контролю – 1165,816 тис. грн збитків (з них 70,8% приходить на сферу земельних ресурсів, 8,3% – атмосферного повітря, 7,3% – земель водного фонду, 7,2% – рослинного світу, 6,3% – водних ресурсів), позапланових – 329722,08 тис. грн (з них 69,4% належить сфері земель водного фонду, 18,9% – надр, 4,8% – земельних ресурсів, 1,6% – рибних ресурсів, 1,3% – водних ресурсів) (з них 98,2% нанесені невідновленими особами). Отже за результатами планових заходів лідируючою сферою за розрахованими збитками є галузь земельних ресурсів – 825,928 тис. грн, позапланових заходів – землі водного фонду – 228970,739 тис. грн.

Пред'явлено 168 претензій та позовів на загальну суму 7177,353 тис. грн, з них стягнуто 147 претензій та позовів на суму 5369,771 тис. грн (у т.ч. в добровільному порядку – 2739,055 тис. грн (51%)). За результатами проведених планових заходів пред'явлено 30 претензій на суму 1165,816 тис. грн, найбільша кількість яких припадала на сферу атмосферного повітря – 14 на суму 96,827 тис. грн, водних ресурсів – 7 на суму 73,869 тис. грн та земельних ресурсів – 5 на суму 840,584 тис. грн (у сферах земель водного фонду та рослинного світу було пред'явлено по 2 претензії на суми 70,820 тис. грн та 83,716 тис. грн відповідно). Що стосується поза-

планових заходів контролю, то за їх результатами пред'явлено у 4,6 разів більше претензій, ніж за результатами позапланових перевірок, – 138 претензій на суму 6011,537 тис. грн, найбільша кількість яких стосувалася сфери рослинного світу – 70 на суму 1355,352 тис. грн та атмосферного повітря – 49 на суму 2702,635 (крім того у сфері атмосферного повітря пред'явлено 9 претензій на суму 13,247 тис. грн, земельних ресурсів – 7 на суму 62,530 грн, рибних ресурсів – 2 на суму 231,098 тис. грн, надр – 1 на суму 1646,675 тис. грн) (рис. 3).

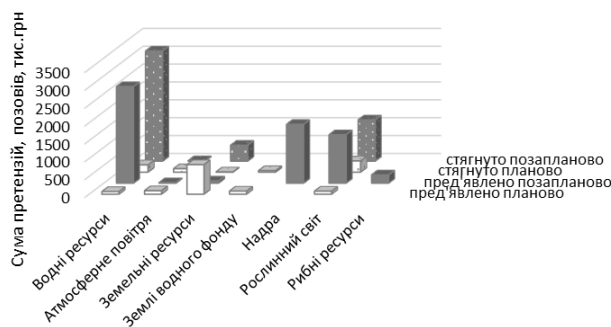

Рис. 3. Сума пред'явлених та стягнутих претензій і позовів за результатами планових та позапланових заходів нагляду за сферами контролю

з 5369,771 тис. грн стягнутих претензій та позовів у добровільному порядку було сплачено 2739,055 тис. грн (або 51%), у примусовому – 2630,716 тис. грн, у т.ч. за результатами планових заходів з 666,158 тис. грн – 82,5% у добровільному порядку, а за результатами позапланових заходів – з 4703,613 тис. грн – 53,5% у примусовому порядку. Протягом 2022 р. був поданий позов до суду для прийняття рішення про тимчасову заборону (зупинення, припинення діяльності).

Головні висновки. Інспекторами Державної екологічної інспекції Поліського округу протягом 2022 р. перевірено 182 об'єкти державного нагляду, проведено 855 перевірок з переважанням позапланових заходів (57,4%). Складено 2308 протоколів (70,7% – в результаті позапланових заходів та 71,3% – у сфері поводження з відходами), притягнуто до адміністративної відповідальності 2284 особи. Із 631,183 тис. грн накладених штрафів стягнуто 609,824 тис. грн (96,6%). Зафіксовано 73 випадки порушень, відкрито 32 провадження, лідируючою є сфера рослинного світу. 22 матеріали передані до прокуратури на суму збитків 4564,334 тис. грн, з них за результатами планових заходів – 5 на суму 490,381 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків – 330887,896 тис. грн (97,8% нанесені невідновленими особами), лише 0,36% розраховані за результатами планових заходів контролю, з позапланових 69,4% належить сфері земель водного фонду. Пред'явлено 168 претензій на суму 7177,353 тис. грн, стягнуто – 147 на суму 5369,771 тис. грн (у т.ч. в добровільному порядку – 2739,055 тис. грн

(51%). В частині виявлених порушень, розрахованих збитків та пред'явлених претензій позапланові заходи державного нагляду (контролю) виявилися більш ефективними, ніж планові.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні оцінки ефективності діяльності інших територіальних та міжрегіональних органів Державної екологічної інспекції України.

Література

1. Валерко Р.А., Герасимчук Л.О., Фоменський Ю.Ю., Піциль А.О. Особливості здійснення державного нагляду у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду на території Житомирської області. *Аграрні інновації*. 2022. № 14. С. 180-185. DOI: 10.32848/agrar.innov.2022.14.2.
2. Герасимчук Л., Медведовський Є., Валерко Р. Державний нагляд (контроль) у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів на території Житомирської області. *Проблеми хімії та сталого розвитку*. 2023. № 4. С. 38-47. DOI: 10.32782/pcsd-2022-4-4.
3. Герасимчук Л.О., Валерко Р.А., Ясінський В.В., Соловійова О.О. Державний контроль у сфері поводження з відходами на території Житомирської області. *Екологічні науки*. 2022. № 5(44). С. 255-259. DOI: 10.32846/2306-9716/2022.eco.5-44.39.
4. Державна екологічна інспекція Поліського округу: офіційний веб-портал. URL: <https://polissyareg.dei.gov.ua>.
5. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
6. Dechezleprêtre A., Sato M. The impacts of environmental regulations on competitiveness. *Review of Environmental Economics and Policy*. 2017. № 11(2). P. 183-206. DOI: 10.1093/reep/rex013.
7. Decker C. S., Pope C. R. Adherence to environmental law: the strategic complementarities of compliance decisions. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 2005. № 45(4-5). P. 641-661. DOI: 10.1016/j.qref.2004.06.001.
8. Kireitseva H., Demchuk L., Paliy O., Kahukina A. Toxic impacts of the war on Ukraine. *International Journal of Environmental Studies*. 2023. № 80(2). P. 267-276. DOI: 10.1080/00207233.2023.2170582.
9. Kotsiuba I., Herasymchuk O., Shamrai V., Lukianova V., Anpilova Y., Rybak O., Lefter I. A Strategic analysis of the prerequisites for the implementation of waste management at the regional level. *Ecological Engineering & Environmental Technology*. 2023. № 24(1). P. 55-66. DOI:10.12912/27197050/154918.
10. Lah L., Kotnik Ž. A Literature review of the factors affecting the compliance costs of environmental regulation and companies' productivity. *Central European Public Administration Review*. 2022. № 20(2). P. 57-80. DOI: 10.17573/cepar.2022.2.03.
11. Sendawula K., Turyakira P., Ikiror C.M., Bagire V. Regulatory compliance and environmental sustainability practices of manufacturing entrepreneurial ventures in Uganda. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2021. № 15(1). P. 62-74. DOI: 10.1108/APJIE-08-2020-0122.
12. Shaohong M., Xianglu W., Muhammad M. Impact of environmental protection regulations on corporate performance from porter hypothesis perspective: a study based on publicly listed manufacturing firms data. *Frontiers in Environmental Science*. 2022. № 10. DOI: 10.3389/fenvs.2022.928697.
13. Singh S., Rajamani S. Issues of environmental compliance in developing countries. *Water Sci Technol*. 2003. № 47(12). P. 301-304. DOI: 10.2166/wst.2003.0660.
14. Wang J., Dong H., Xiao R. Central environmental inspection and corporate environmental investment: evidence from Chinese listed companies. *Environ Sci Pollut Res*. 2022. № 29. P. 56419-56429 (2022). DOI: 10.1007/s11356-022-19538-8.
15. Xu F., Tian M., Yang J., Xu G. Does environmental inspection led by the central government improve the air quality in China? The moderating role of public engagement. *Sustainability*. 2020. № 12(8):3316. DOI: 10.3390/su12083316.
16. Mykhailenko VI, Safranov TA. Estimation of Input of Unintentionally Produced Persistent Organic Pollutants into the Air Basin of the Odessa Industrial-and-Urban Agglomeration. *Journal of Ecological Engineering*. 2021;22(9):21-31. doi:10.12911/22998993/141479.